

Kovács Sándor Iván

Kecskemét mecénása

A költő Koháry István

Pintér Lajosnak

Koháry grófot (1649-1731) a „spenót”-nak elnevezett irodalomtörténet még Esterházy Pál „labanc kortársaként” említi. A két labanc ott volt a magyar seregek élén Buda visszavívásánál, és Koháry mint füleki kapitány is vitézkedett a török ellen. Súlyosan megsebesült, csonka jobb kezével írni sem tudott: országbírói manupropriáját (Amade Antal használja így a szót) nyakában láncon hordott ezüstlapocska-bélyegzővel produkálta. Az első kuruc fejedelem, a „törökös cimborá” Thököly nehéz fogságba vetette (1682-1685), de Koháry ott is, azután is magyar „labanc” maradt. Jellemző tartására a szabadulása után történt nevezetes eset. Mindjárt meghívást kap az udvarba, de ott nem akar részvétet kelteni ápolatlan külsejével (a börtönben méteres haja-szakálla nőtt), hanem „totus cultus” (teljes díszben) jelent meg a felséges házaspár előtt. „Mikor pedig »ipsa Augusta« [maga a császárné] is látni óhajtotta, s a fogság sanyarúságát tudakolta, Koháry latinul felelte, hogy nem tud németül, ami annál rosszabbul sült el, mert a felséges asszony emlékezett arra, hogy bécsi filozófiai tanulmányainak idején néhány esztendeje még németül vitatkozott.” Jelenits István idézi ezt a kecskeméti piaristák *historia domusából*, s Szabó Lőrinc megfigyelését teszi hozzá: „Én nem tudom kétségbe vonni [...] Thököly labanc ellenfelének sem irtózatosszenvedések közt edzett lelkierejét, sem kiváló vitézi érmeit, sem hazafiságát.” Lelkierő, vitézség, hazafiság nem „kuruc” - „labanc” törésvonal mentén válik el: nem a világszemlélet kizárólagossága, hanem a tettek, a tehetség felől kell közelítenünk Koháry költészetéhez is.

Szabó Lőrinc és Jelenits atya a maga függetlenségét is deklarálja Koháry-értelmezésével. Jelenits az 1970-es évek sokszor még „magakellető” irodalmi és politikai divatjai idején „egy olyan ember drágán kiküzdött belső függetlenségének bizonyítékait” hangsúlyozva ítélt Koháryról, „aki a börtönben tanulta meg, hogy nem sokat ér az, amit a szerencse s az uralkodók kegye nyújthat, s ezt a leckét később sem kívánta elfelejteni, akkor sem, amikor újra a napfényes oldalra, a világ javainak közelébe került”.

De vajon azért nem adta-e ki a börtönében mnemotechnikával (emlékezetgyakorlással) fejben megjegyzett verseit Koháry azonnal kiszabadulása után, hanem csak negyven évvel később, mert nem akarta végigjátszani „a mártír látványos szerepét”? Ennek több oka is lehet: a szövegek leírása, korrekciója, újrairó átdolgozása, a költői mű továbbbépítése, mindezekhez kiszakítható alkalmas idő és kedélyállapot. Koháry kronosztichonos költő: versei keletkezését latin számot is jelentő kiemelt betűkkel jelöli a címekben; ezek összege mutatja a keletkezési időt. Ez a cím például: Sokféle keresztel eLkesereDett eMbernek kIkoHoLt Verse = LLLL (=4x50) + D (=500) + M (=1000) + I (=1) + V (=5) az 1706-os kronosztikont adja. (Ugyanezt az évszámot találjuk csupa kronogramból álló latin könyvecskéjében; itt a „gróf Csábrági Koháry István” is leírja a kiadás évével együtt: „CoMes StephanVs Kohárl De Csábrág”). Költőként 1683-tól volt aktív, s 1720 és 1726 között jelentek meg vékony verses füzetei Nagyszombatban. Mindegyik kronosztichonos *koholmány*. („Verseinket *koholni*”: ez Koháry kedvelt szójátéka.)

A Petőfi Irodalmi Múzeumban látható egykorú olajképen Koháry határozott tekintetű, ráncolt homlokú, kis tömzsi ember. Katonacsillaga leáldoztával főispán, majd országbíró, aggregényi függetlenségét azonban nem adja fel. Mérsékelt szenvedélyei a dohányzás, a kártya, a vadászat voltak, inni nem ivott. Bőkezűen támogatta a kurucok elleni akciókat, s halála után is kegyes adományok őrizték nevét. Az ő alapítványából állt fel a kecskeméti piarista gimnázium. Börtönéből levelezett is kecskeméti birtokai ügyintézőivel, alkalmas pipaszarak és kényelmes bőrpapucsok ügyében - ellenértéküket a neki járó adóból kérte levonni.

Mérsékelt, szelíd ragyogású Koháry István tehetséges költésze is. Ihetett magyarázója maga is elegánsan állítja *Ez világot senki által nem élte, sem kedvére mindenkor, bú nélkül nem élte* című verséről, hogy ez egy „monoton, csöppet sem magakellető költemény, mely egy fakó, de finom erezetű őszi levél eleganciájával őrzi költőjének ősies bölcsességét és fogalmazza újra a költészet egyik jellegzetes »örök« témáját.” A versben, amely a Balassi-strófának 6/6/6-os osztású változata, Koháry végigpanoramáz szegénytől gazdagig, ifjútól öregig, prókátortól papig, kalmártól kántorig mindenki mulandóságát, hogy a Balassi-Rimay költészetben már feltűnő „Ez világ csak szállás” tételt szemléltesse (vö. „Ez világunk minékünk vendégfogadó házunk”; „Ez világ mint egy kert”), s eljusson a „nem messze az halál” csendes „lelki békességgel” elfogadandó tételéhez. Az elemzés a tömörséget, az eszköztelen egyszerűséget, a hivalkodás nélküli láttató erőt, a szemérmes vallásosságot emeli ki a versből, és azt a bizonyos „drágán kiküzdött belső függetlenséget”.

Koháry más értelmezőivel is jól járt: börtönköltészetéről Varga Imre írt korrekt tanulmányt, Bán Imre „az allegorizáló barokk irodalom és álomköltészet képviselője”-ként definiálta.* Valóban a legtipikusabb Koháry-vershelyzet a *Keseredett rabnak búban úszva s annak terhét húzva ébren alva látott álma* (1685), vagy az *Üdö mulatása közben szerzett versek* (1687) felfogása: „Egész élete is mert árnyék s csak álom”. Koháry a képzelet nagymestere, a barokk közhelyeknek megad minden hagyományos mázt, egyszersmind élénk színezetű, cselekvő, hiteles vonásokat kölcsönöz. Nagyobb kompozíciójából (*A meggyűkezett rabságos bánatnak keserves búsulással elterjedett ágain kinőtt fűzfaversek*, 1685) kiemelte már a kutatás a *Vasban vert rabnak bú elmével fáradvá versekben vett sétálását* illetve ennek egy részletét, a *fontana*-verset. Teljesebb szöveggel idézem:

*Mentem az vadkertből, s értem egy forrásra,
Nagy-mesterségesen rakott fontánára,
Melynek elfolyt híre messze sok országra,
Jártak is messzünnen annak csodájára.*

*Építették azt alabástromkőből,
S jól kipallérozott szép márványkövekből,
Folyt ott a víz szépen cifrázott csévékből,
Öntöttek melyeket velencei rézből.*

Ott az alabástrom mint a hó fejrített;

*Mint a csöppentett vér, a márvány vereslett,
S néhol pettyegetve mintegy feketéllett;
Reze a csévéknek mint az arany fénlett.*

*Ottan a Neptunust ősz nagy szakállával,
Hosszú, háromágú hegyes villájával,
Tengeri csigából együtt lovaival
Kicsinálták szépen, csuda nagy munkával.*

*Neptunushoz közel egyfelől nymphákat,
Másfelől pediglen láttam syrenákat,
Letették azmelyek drága násfájokat,
S úgy látszott, hogy mintegy mosták orcájokat.*

*Azokhoz nem messze Diánna mosódott,
Azmelyhez Actaeon mivelhogy vágyódott,
Igen ólalkodva feléje lopódott,
S fejének vesztére melléje vonódott.*

*Azontúl továbbra voltak satirusok,
Kiknek ellenében látszottak faunnusok,
Volt kürtölő tryton, kedves trombitások,
S magokhoz hasonló ékes muzsikások.*

*Árion is ottan mintegy muzsikálva,
Alabástromkőből ki vala faragva,
S ő muzsikálását az halak, hallgatva,
Körüle valának, éppen rá bámulva.*

*Bámultak, miképpen halak Árionra,
Vigyázzván rendesen muzsikálására,
Akképpen bámultam én a fontánára,
Csuda mesterséggel tett csinálmányára.*

*Mert ottan a vizet ha megeresztették,
Sokféle virágnak formájára vették,
És azoknak színét fejíren festették,
S magok mivoltában szépen kiképzették.*

*A víz is némelykor szivárvány módjára
Vevé s hajtá magát annak szavaira,
Némelykor pediglen igen nagy magosra
Lövődött, egynéhány sok kópiányira.*

*Tantalus almáját szépen lebegtette,
Titius kányáját fel-felreпитette,
Néha Sisyphusnak kövét emelgette,
Galatea s Biblis szemét könyveztette.*

*Ott hamar esőt is mindjárt indítottak,
Olykor igen sebes záport bocsátottak,
S olykor lassú, csendes esőt lajháztattak,
S mind alul, mind felül könnyen támasztottak.*

*A támasztott eső állapotást véve,
S garádics-formára csinált Conchát érve,
És annak föliről az aljára esve,
Egy tengert áraszta, untalan csepegve.*

*Lassú csöpögéssel csendesen folyása,
Csendes folyásával szép halkan zúgása,
A Conchát esdekve zúgó csattogása,
S Neptunus elejben terjedett jutása...*

A három pont azt jelzi, hogy a bizony nem rövid vers még további strófákkal folytatódik. Koháry szökökútleírásának legjellemzőbb részeit idézte már barokk-antológiájában Bán Imre, s így ítélte a *fontanáról*: „tipikus barokk műalkotás, az aláhulló, tovasurránzó víz folyamatos mozgása allegorikusan is kifejezi a korszak alapérzését, az állhatatlanságot, a szoborcsoportok pedig a legváltozatosabb mitológiai jelenetekkel gyönyörködtetik a szemét”. Mindez érvényes Koháry *fontana*-versbetéjére is. De vajon a képzelet szüleménye vagy irodalmi előkép lenyomata-e az egész?

Valószínű, hogy tapasztalat is sűrűsödik benne, a huszonhat éves Koháry ugyanis 1675 szeptemberében Rómába zárándokolt. Némi rejtjelezéssel beleírta ezt már a *Rózsakoszorú* csordultig alázatos ajánlásába (1690) Gyöngyösi István is: „Valóban ritka madár

is vala az akkori esztendő zavarában az Nagyságod makulátlan hűségének tiszta kristálya s fejr rózsája; azmelyért amely szép híre, neve, dicséretes emlékezete folyt már a Tiberisnek vize mellett is, annál inkább pedig az szomszédságosb keresztyén tartományokban, és aminémű magasztaló, örökös megtartást érdemlő írásokkal tisztelte, és más királyi kegyelmességében is részeltette fölséges ura Nagyságodat, méltó volt azt is feljebb említett örömének és dücsőségének rózsái közé számlálni, és azokban is gyönyörködni Nagyságodnak."

Szelestei Nagy László találta meg és adta ki azt a latin Itália-itineráriumot, amit Pongrácz Imre, a váci püspök unokaöccse írt 1675-ben, amikor testvére, továbbá Esterházy Károly, Koháry István és mások társaságában a maga római tanulmányútjára, egyszersmind közös szentévi zárandoklatra indult. Művészettörténeti utalásai (Michelangelo, Bernini, a Vatikán) újdonságszámba mennek. Ahol a vatikáni szökőkutakról szól, ott mintha Koháry versét olvasnánk, jóllehet Pongrácz más vízi csinálmányokról is tudósít: „A szobrok után a kertek másik kellemetességét a források jelentik. Ugyanis V. Pál pápa, miként megtudtam, a források nagy bőségét vezette be egyrészt a városba, másrészt a vatikáni épületekbe és kertekbe. Ebből van az átrium közepén a forrás, bővízü ködöt permetezve. Más ritka és gyümölcsöző fák mellett ugyanott magasba nyúlnak a pálmák. Ezekben a kertekben különös látni az itt-ott vízzel áztatott, halk morajjal csepegő barlangot. Alul a halastó a tengert utánozza, bemutatva egy érchajót, felfegyverzett gályát, de nem teljes nagyságban, ércágyúkkal felszerelve és ércvitorlákkal feldíszítve. Ezt mikor valaki nézi és dicséri, íme, hirtelen törbe ejti a hajó parancsnoka, Neptunus, minden ágyút kilökvé, mintegy az ellenségre lővén, mindenünnen golyózápor, vizes és szélvész támad, és a víz zúgásával azokból az ágyúból elég hosszan tartó zivatar keletkezik. Azonkívül a vitorlákból is, és az egész hajóból, ott egyrészt nagyon sok mozgás és tarka rések vagyis lyukak vannak, tojásnagyságúak, másrészt ezt utánozzák, majdnem lándzsahajításnyira feljut a robajjal a víz. Ekkor bizonyos lépcsők nyílnak a vatikáni palota felé, amelyeken fel kell menni, és ott bizonyos helyeken hirtelen a felülről kiözönlő víztől, jelesül abban az időben felmenve, meglocsoltatik és megmosatik az ember." Amiről tehát versének fikciója szerint Koháry, a vasbavert rab képzeleg, élménye is lehetett egykor, mint pl. a Pongrácz-naplóban megörökített vízjáték. A Pongrácz-testvérekkel együtt volt Koháry Velencében is; leveleik csak „Koháry uram"-ként emlegetik. Van Kohárynak egy latin naptárbejegyzése 1718-ból: a hegyre, a tengerre és a síkságra épült legszebb városként Budát, Velencét és Firenzét említi. Olvashatjuk ezt már Szenczi Molnár szótárában, aki ugyszintén azzal a személyességgel idézhette, ahogy az öreg Koháry gondolt vissza véle Itáliára.

Visszagondolásra - mindenre, amit csak a szabadság adhat - a börtön volt a legfőbb készlet. A börtönköltészet ihletforrása a képzelgés és az emlékezés. A gazdag képzeleti kínálatból hadd ragadjam ki Koháry István nagyszabású gasztronomikus költeményét: *Embernek ételében mértékletesnek kell lenni...* A teljes cím csak öt sorban fér el, maga a vers 61 háromsoros hosszú szakaszból áll. Írta „Munkács kövérében" az 1683. esztendőben. A vers foganásába természetesen a folyton felpanaszolt éhség is belejátszott. Ez a Koháry-vers a börtönben elképzelt lakoma apoteózisa, s tipológiailag olyan versek mellé állítható, mint a vadászat vagy a farsang megidézése (*Ne hagyjuk magunkat..., Haj, ki bánat, eljött az farsang...*), s részben olyanokkal is rokon, mint az ivásban mértéktelenek kárhóztatásának vagy a zenehallgatásnak a versbetétei (*Igen szép dolog minden félelem nélkül..., Minden világi jókat...*). Koháry képzeletbeli lakomája voltaképpen szintén csak versbetét: több mint negyven szakaszból állítja ki a lakomamegídezést. A moralizáló cím (*Embernek ételében mértékletesnek kell lenni...*), a verskezdet és a verslezárás a Koháry-életfilozófiának megfelelően a mértékletességre és a sors változékonyságába való belenyugvára int. A lakomabetét azonban olyan érzékletes, annyi teremtő erővel készült, hogy elfelejtjük az életfilozófiát. Már a hangütés rendkívül közvetlen. A magyar lírai enteriőrnek ama két pólusa közé illeszhető, amit Rimay a „Légyen jó idő csak, fecske száll házamba" derűs bizalmával, Faludi a Szakácsnének meghitt életképével képvisel. De akár a németalföldi életképfestészetet is virtuális párhuzamul rendelhetnénk a Koháry-verskezdéshez: „Elhajlott már délről, az óra is egyrűl, konyhám nem füstölög, / bészarta a szakács, tűzpadon nincs forgács, csak macska gömbölgő, / ételnek mint adja jó ízét, s mint hagyja, feje nem gözölög." A képzelet hirtelen mindent megelevenít: a macskát elkergetik a konyháról, a szakácsnak tizenkét asztalra terítendő ebédet kell készítenie. Legalábbis így képzeletben a kenyéren és vízen tengődő fogoly, eltökélvén, hogy „bujdosó elméjében" déli tizenkét órakor asztalhoz ülhet. Ami a „bujdosó elme" szüleménye, azt a fiktív lakomát kell Kohárynak hihetővé tennie. Harmincöt strófán át ezt teszi, és egyszer sem „szól ki" a versből. Ott ülünk vele az egyik asztalnál s kapkodjuk fejünket szédületünkben, ahogy elénk önti, mi „szem-szájnak ingere", s mit „száz szolga hord, hogy nézni is tereh". Ha jól számlálom, ezt a fergeteges étel- és italkatalógust százféle hús, hal, gyümölcs, zöldség, bor és üdítő gyümölcsle alkotja. És a különféle ételeket és fogásokat még nem is említettem: pánkétom, zsemlye, meleg leves éték (legelső fogás), sült (második fogás), nagy pástétomok (harmadik fogás), pástétomba becsinált vad, hal és szép friss madarak, étel gyengéje, újság zsengeje (utolsó fogás); édességek: cukor, confect, piskóta, lictariom (lekvár), marcapán, tortáták. Mindebből a Bécsben is divatos olasz konyhát reprezentálja az osztriga, a csiga, a narancs, a citrom, a pomagránát, a cifrált saláta, az olasz gesztenye, a füge, a narancsos, a citromos, a vernaccia bor és a lemonada. Koháry diákkorában is Bécsben vett citromot édesanyjának. Olasz kifejezéssel utal arra is, hogy ő nem vágyódik holmi „specialéra", különös fűszerszámra. A trombitások által ebéd után „egy versben" elfűjt „szép paxaméta" ugyancsak olasz zenei fogalom: a *passamezzo* megfelelője, kétütemű tánc. A madársült kedvelése szintén jellemzi az olaszok étkezését, s Koháry versében is megsütendő madárkák függenek „az pálcán aprón ispékelve". A borok között pedig - egy olasz lexikonnal szólva - a „tüzes, erős, fanyar, bársonyos" *vernaccia* az „igazi borelőkelőség".

Az átmenet a moralizáló tanulságba a 40-41. strófa: itt még négyszer ismétli, mint valami mulatónóta-sort: „Vigan lakjunk, vigan!" Aztán váratlanul kiderül, hogy mindez „elme főzte éték": a hatalmas lakomát csak elképzelte. Hús-versszakos bizonyossága következik a dolgok „tartásom szabta" elviselésének, a lelki csendességben való megnyugvásnak - aztán a legutolsó sorban váratlan crescendóval mégis a kulináris élvezetek előjátéka, a kóstolás tolu költők cserepes ajkára; ebben a versben igazán csak így fejezheti ki szabadságvágyát: „és csak azt kívánnám, hogy megkóstolhatnám az szép szabadságot!"

Kohárynak van egy még nem publikált (S. Sárdi Margit által felfedezett) verse, a Vadászni készülünk... kezdetű kb. 600 soros vadászat epillion. Címében határozottan kiemeli az elhíetés barokk programját: *Az fűzfaverseknek faragására nézve hitessük el magunkkal az egy órában előbbeni szabados sorsunkat, és ez következő leírt szónak bötűiből faragjuk ki unalmas verseinket.* Értsd: tegyük elhíetővé a börtönben az „előbbeni" szabadságot. Most tehát a vadászat „a lakoma". Új versébe (ha előbb írta, mint amaz) Koháry minden moralizálást, előfeltevés nélkül belevág. A néhány sornyi prózás bevezetés (a vers akroszichonja) kezdődik úgy, hogy *Vadászni készülünk...*, s a vadászat egészéssé voltának hangsúlyozása után jární is kezd a hatszáz soros versmalom. Ha a megfűjtő címet nem ismerünk, 580 soron át azt hitethetnénk, hogy szó sincs itt elhíetésről, a vadászat, a szabadság kedvelt foglalatossága visszaidézéséről. A mozgalmas kiséposz hitele, szinte epikai egyidejűsége a benne törtétekkel, kétségtelennek látszik. Csak akkor botlunk a bűdös küblibe, akkor kezd fojtogatni a levegőtlen, szennyes munkácsi börtöncella, amikor már mindössze ez a kilenc sor van hátra a hatszázból:

*Eltölt az egy óra, mert már Munkács vára tűnnek az elmémbe,
Szokott vadászatom hiába óhajtom Bereg vármegyében,*

*Körülvett az inség, és az keserűség vadász én szívemben,
Elhítem, de itt is lehet még mostan is, mint vadon erdőben,
Rabságos ügyemben s annak ő szennyében, mint sűrű tövisben,
Üdvösségesebben, sokkal is könnyebben tűrő szenvedésben
Lelkem isméretit s az magam életit vadászom s vizsgálom,
Nagy jó reményekben s lelki csendességben üdömet mulatnom,
Jobb de bizony nékem keseregve vétkem az Istent imádnom.*

Amit kiemeltem, az a legfontosabb Koháry börtönköltészetéből: a magábaszállás, az önismeret kényszerű alkalmának Isten színe előtti hasznos kitöltése, az állhatatosság gyakorlása. Ez a következetes és csendes heroizmus adja a tartását Koháry verseinek. A dallama is ilyen; lassan, módosan, cifrázat nélkül vonul, telt és érett:

*Elmúlt már melege, s nincs még tél hidege, járhatunk kedvünkre,
Szele fújván ősznek, levele erdőknek hullton hull az földre,
Zörög már az haraszt, elhagytuk a tavaszt, jutottunk az őszre.*

Thököly börtönei után (ahonnan megszöktették) Koháryt katonai diadalok várták, majd jött a sebesülése. A budai nyugalmas várparancsnokságot „csakhamar a harctérrel váltotta fel. 1687 november végén ott volt Eger ostrománál és a magyarokat vezette a hatvani kapu előtt, Kerecsend és Egerszalók felől. Az itt Szalók felé nyúló völgy manapság is Koháry nevét viseli, s az itt lévő kutat Koháry kútjának nevezik. Az ellenség kirohanását hősileg visszaverte; de minden heve egészen a kapuig ragadta, a bástyáról irányzott golyó jobbját veszélyesen megsebesíté. Azért nem távozott a harcterről, megvárta, míg a kiéhezett őrség december 17-én feladta a várat. Kézsebe oly lassan és a hibás kezelés következtében oly rosszul gyógyult, hogy jobbjának többé nem vette hasznát.” (Szinnyei, VI, 1899, 686-687.)

Mit kezdett ezzel a sebbel Koháry István? Már Balassi, Rimay, Nyéki Vörös érzékeny a seb rút bűzére, a fürtelem bűdös szagára, a Kemény-eposz „Csonkabég”-jének kézcsonkulása kiváló alkalom Gyöngyösinek, hogy elmagyarázza, miként sebesült és csonkult meg a vitéz török, s hogyan épített magának vasból művégtag-kézfejet; a híres morbid jelenet pedig, amikor Brandenburgi Katalin matat a felboncolt Bethlen Gábor puffadt belső részei között, még Koháry idejében is borzongató beszédtema volt. Gyöngyösi a *Rózsakoszorú* ajánlásában feltűnően visszafogja magát Koháry István sebesülését elbeszélve: „egy golyóbis éri véletlenül Nagyságodat, és az jobb karját s könyökét megszagatja, amelynek meggyógyulhatatlansága miatt jóllehet ekkoráig tartó kénos fájdalmi is nem kis keserűségére lehetnek Nagyságodnak”. Mindenekelőtt azért, mondja Gyöngyösi, mert Koháry gróf immár nem harcolhat tovább: ami „dücsőség [...]” illette volna abban, azt másnak kellett kezére bocsátani. És már tovább sem lehet az hadi állapotban erőtlen kezével olyan alkalmas ura és hazája szolgálatjára, az mint annakelőtte.” Gyöngyösi a seben csüggné legszívesebben, de tisztelettudón csak a kézre koncentrált: ötször is leírja, s „a költeményes régiségből” hozza a példákat: forró szív és hirtelen kéz helyett a józan fő „grádicsos elsőbbség”-re. Koháry „élete csipkebokra is” egyszer örvendetes fehér, másszor keserves piros rózskákat virágozik.

„Virtus vulnere viret”: vérrrel virágozik vitézség - mondja a legszebben Zrínyi, és Koháry is a katona természetességével tekinthetett a maga sebére. Bethlen Miklós szórná a gyónó önvádakat magára bűnei miatt, ha efféle kellene értelmeznie; az elhivatott Esterházy Pál valaminő kiválasztottság-jelnek tekintené. Koháry nyugodtnak látszik, csak a tehetetlenséget viseli nehezen: „Aki Eger alatt karja sebesülve, / [...] Töltötte napjait, hol fekvé, hol ülvé. // Töröktül nyert sebe szerevén unalmát / Sebesült karjának szenvedén fájdalmát. // [...] Vérem kiontását igazán megvallom, / Ha kell is csonkulnom, méltán nem sajnálom” (A *kegyes olvasóhoz*). De persze kéri a Boldogságos Szűz közbenjárását: „ne tégyen csonkává fájdalma sebemnek, / S vehessem éltedig hasznát jobbkezemnek” (A *Boldogságos Szűzhez*). Máriacelli zárandoklatot is tervez gyógyulását kérve, vinné magával a Szűz képét, „s függesztené szegre”. 1708-tól kezdve csendesen ott lüktet ez a fegyelemmel viselt kézseb több versében: „Elesett jobbkarom sebesülésével, / Kifolyt friss jókedvem, pirosult vérével”; öszüléinknek, Ádámnak, Évának kellett volna így járnia: mivel „kezeket” senki „meg nem csonkította”, nyúlhattak az alma után (*Üdömulatás közben szerzett versek*).

A katona és a hívő józan tudomásulvétele után ez már teologizáló, allegorikus magyarázat, bűn és megváltás viszonyának alárendelve. A helyzet kissé spekulatív, hogy Koháryra alkalmaztassék: ha öszüléink kezét megcsonkítják az almához nyúlás előtt, nincs bűnbeesés. Elég barbár kitaláció: megcsonkítva legyenek büntelenek? De csak hideg világi logikával az. A mártír inkább elharapja nyelvét és megfullad tőle, semmint a kimondott hazug szó bűnére kényszerítsék (Pázmány exempluma). Az *Üdömulatás...* őrangyala - mint Györi Orsolya rámutatott - feltárja Kohárynak, „hogymért veszítette el kezét. A keretbe ölelt tizenkét rész álomvíziója Koháry útját írja le, amelynek célja, hogy igazolja önmaga számára őrangyala kinyilatkoztatását: »Embernek sok ízben meg szokott ártani, / Ha kezeit kezdi igen megnyújtani, / Akarván az másét magához hajtani, / Sokszor azzal magát szokta megrontani. // Nem tanácsos azért kapkodni sokfelé, / Kapkodó kezeket sokszor sok rossz felé, / Kezed megcsonkula, már úgy mehetsz elé. // Mert csonka kezettel törődött szivedet / Nyújthatod Istennek, s adhatod lelkedet.» A kísértések közepette erősödik meg elhatározása, a földi hívságokról való lemondás.”

A börtönversek legfeljebb emlékezetmélyi imitációkat őriznek, a sebesülés utáni nagykompozíció, az *Üdömulatás...* arra vall, hogy Kohárynak keze ügyében volt Zrínyi Syrenája és Gyöngyösi egy-két könyve. Elhagyott, megcsalt mitológiai és bibliai hősnői úgy viselkednek, panaszkodnak, mint Arianna („körmöli orcáját, / marokkal szagatja, tépi maga haját”; „körmölt ábrázatját nem szánja karcolni”; „Kiugrik házából, jajgat sikoltással”), de van itt „megfesti serényét fecskendett vérével”, „fejének fátyolát szél fujja mentében”, és van széltől fogant ló is. Gyöngyösit főként rímátvételekkel imitálja Koháry: Györi Orsolya számításai szerint az *Üdömulatás...* „467 versszakában 104-szer vette át Gyöngyösi Csalárd Cupidójának rímeit”. Ennél persze többre tört: meg akarta haladni a csalárd kísértések szórakoztatón katalogizált exemplumait a maga esetének merőben más előadásával.